

12. Caskey J.P. The Susan B. Anthony Dollar and the Theory of Coin. 1994. P. 495–510.
 13. Fehr E. Does Money Illusion Matter? / Fehr E., Tyran J.R. American Economic Review. 2001. P. 1239–1262.

14. Trötschel R. Journal of Personality and Social Psychology. 2001. P. 1014–1027.
 15. Shafir E. Money illusion. The Quarterly Journal of Economics. 1997. P. 341–374.

УДК 159.9-053.81

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПСИХОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Блинова О.Є., д. психол. н., професор,
завідувач кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті представлений аналіз наукових підходів до розгляду феномена психологічної безпеки у різних наукових парадигмах. З'ясовано, що у рамках класичного типу раціональності під психологічною безпекою розуміється стан середовища, вільний від загрозливих впливів; на неklasичному етапі науки у феномені психологічної безпеки виявляється результат взаємодії особистості і середовища, яка опосередкована когнітивними, особистісними, поведінковими, діяльними характеристиками; у рамках постнеklasичного підходу психологічна безпека розглядається як системно-динамічний феномен, що визначає саморозвиток та самоорганізацію відкритої психологічної системи при переході її від стану небезпеки до стану безпеки.

Ключові слова: психологічна безпека, безпека життєдіяльності, соціально-психологічна безпека, класична, неklasична, постнеklasична парадигма наукового знання.

В статье представлен анализ научных подходов к рассмотрению феномена психологической безопасности в разных научных парадигмах. Определено, что в рамках классического типа рациональности под психологической безопасностью понимается состояние среды, свободное от угрожающих воздействий; на неклассическом этапе развития науки в феномене психологической безопасности проявляется результат взаимодействия личности и среды, опосредованный когнитивными, личностными, поведенческими, деятельностными характеристиками; в постнеклассическом подходе психологическая безопасность рассматривается как системно-динамический феномен, определяющий саморазвитие и самоорганизацию открытой психологической системы при переходе от состояния опасности к состоянию безопасности.

Ключевые слова: психологическая безопасность, безопасность жизнедеятельности, социально-психологическая безопасность, классическая, неклассическая, постнеклассическая парадигма научного знания.

Blynova O.Ye. THEORETICAL ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF IDEAS ABOUT PSYCHOLOGICAL SECURITY

The article presents the analysis of scientific approaches to the consideration of the phenomenon of psychological security in various scientific paradigms. It is revealed that within the classical type of rationality, the psychological security is understood as the state of the environment, free of threatening influences; at the non-classical stage of science in the phenomenon of psychological security, there is the result of interaction between personality and environment, which is mediated by cognitive, personal, behavioural, activity characteristics; in the postnonclassical approach, psychological security is seen as a systemic-dynamic phenomenon that determines the self-development and self-organization of an open psychological system in the transition from a state of danger to a state of security.

Key words: psychological security, life safety, social-psychological security, classical, non-classical, postnonclassical paradigm of scientific knowledge.

Постановка проблеми. Застосування поняття «психологічна безпека» як окремої наукової категорії ще не має тривалої історії, хоча й отримало значне поширення у наукових роботах. Інтерес до проблем психологічної безпеки зумовлений зростаючою потребою системного опису явищ соціальної реальності, яка стрімко зміню-

ється, та необхідністю вирішення практичних завдань сьогодення. Проблемний простір психології безпеки є дуже широким, різноплановим та різнорівневим, він містить поняття, які належать до багатьох галузей та сфер життєдіяльності людини. Крім того, суттєво змінюються традиції наукового опису явищ реальності та самої

людини – від класичної до постнекласичної парадигми наукового знання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На думку Т.В. Ексакусто [20], можна виокремити три основних вектори вивчення психології безпеки. По-перше, варто виокремити психологію безпечної діяльності, яка вивчає людину в екстремальних, надзвичайних та кризових ситуаціях, де до уваги береться саме людський чинник у забезпеченні безпеки життєдіяльності. У цьому напрямі розглядаються індивідуально-психологічні особливості, особистісні якості, знання, вміння та навички людини, що дають змогу забезпечувати безпеку у межах конкретної діяльності (К.С. Вариво-да, Л. Вознюк, Л. Гавришак, В.П. Гребняк, М.А. Котик тощо). Наприклад, дослідження військових психологів, фахівців у галузі пожежної безпеки, в управліннях надзвичайних ситуацій тощо.

По-друге, психологічна безпека середовища, де об'єктом вивчення позначається власне простір «середовище – людина» [20], а предметом – предметно-просторові, соціальні, інформаційні та інші характеристики середовища, які здатні впливати на психіку та поведінку людини (І.О. Баєва, Г.В. Грачев, Т.С. Кабаченко, А.М. Сухов тощо). Особлива увага приділяється характеру загрозливих впливів на особистість (негативні інформаційно-психологічні впливи, навіювання, маніпулювання тощо) та їх наслідкам, що призводять до порушення адекватності відображення реальності, психічного стану, адаптивності функціонування тощо. На відміну від першого напрямку, основною метою є не безпека діяльності, а благополуччя людини, і актуальні завдання ставить саме психологічна наука та практика. У межах цього напрямку варто звернути увагу на роботи І.О. Баєвої та її колег, де під психологічною безпекою розуміється «стан освітнього середовища, що є вільним від проявів психологічного насилля у взаємодії, що сприяє задоволенню потреб в особистісно-довірчому спілкуванні, створює референтну значущість середовища та забезпечує психічне здоров'я її учасників» [2].

Третій напрям можна позначити як «суб'єктивний», де психологічна безпека особистості визначається через суб'єктивну картину світу, захищеність, готовність, переживання, стан свідомості, якості особистості, що дають змогу долати небезпеку, бути стійким до негативних впливів, сприяти загальному психологічному благополуччю особистості [9; 10]. У межах цього напрямку під психологічною безпекою розуміється позитивне самовідчуття людини, її

емоційне, інтелектуальне, особистісне та соціальне благополуччя в конкретних соціально-психологічних умовах, а також відсутність ситуацій нанесення психологічної шкоди особистості та порушення її прав.

Нині в науковій літературі накопичено достатньо матеріалу з різних аспектів безпеки. Проблема психологічної безпеки досліджується авторами у контексті таких напрямів та сфер життєдіяльності: інформаційно-психологічна безпека (Г.В. Грачев [6], О.В. Писарь, Т.Ю. Ребрик [14], Ю.С. Уфимцев [17], Н.С. Уханова [18] тощо); соціальна та соціально-психологічна безпека (Ю.П. Зінченко [8], О.Ю. Зотова [10], А.М. Сухов [16], Т.В. Ексакусто [20]); психологічна безпека освітнього середовища (І.О. Баєва [2], П.І. Беляєва [3], Ю.В. Варданян [5], В.А. Дмитрієвський [7], Л.М. Мітіна [13], А.С. Харченко [19] тощо), безпека суб'єктів праці у професійній діяльності. Цікавим є співвіднесення різних напрямів дослідження психологічної безпеки з типами наукової раціональності, в межах яких вивчаються різні ракурси, аспекти, форми і типи психологічної безпеки.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в дослідженні особливостей наукового підходу до феномена психологічної безпеки у різних наукових парадигмах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження феномена «психологічної безпеки» та його концептуалізації детально представлено у працях Ю.П. Зінченка, який наголошував на складності, неоднозначності та суперечливості феномена психологічної безпеки, широті сфери його застосування та міждисциплінарності [8].

У низці філософських та психологічних робіт показано, що закономірності розвитку науки проявляються через тенденції, що пов'язані зі зміною типів наукової раціональності, які відповідають етапам розвитку наукового знання [1; 9; 10; 11; 15]. На класичному етапі розвитку науки об'єктом є прості системи, на некласичному домінують складні саморегулюючі системи, на постнекласичному об'єктом стають складні системи, що саморозвиваються та самоорганізуються [15].

В.Є. Ключко підкреслює, що на класичному етапі спосіб мислення дослідників характеризують такі особливості, як предметоцентризм, ізоляціонізм, протиставлення суб'єкта та об'єкта, передбачуваність, розділення предмета дослідження на елементарні складові елементи, безпосередність, жорстка детермінація, пріоритет природни-

чої методології [11]. Враховуючи ці принципи, психологічна безпека розглядається як явище об'єктивне або суб'єктивне, і відповідно, розрізняють об'єктивний і суб'єктивний підходи. У межах класичного типу раціональності вивчення феномену безпеки починалося безпосередньо з розгляду її фізичної складової частини через аналіз зовнішніх об'єктивних умов безпеки, де людина виступає як об'єкт впливу.

У психології з'явилися дослідження, які стосуються психологічної безпеки середовища, яка співвідноситься з характеристиками зовнішнього світу або впливів (стан середовища, умови життєдіяльності, відсутність загроз, прихованих форм насилля для особистості, які є небезпечними для психіки та особистості загалом) (І.О. Баєва, Г.В. Грачев, В.А. Дмитрієвський, Т.С. Кабаченко, А.М. Сухов). Центральним у теоріях безпеки є поняття «загроза», при цьому загрози класифікують на основі зовнішнього джерела їх походження: природні, техногенні, соціальні [20].

Найбільш дослідженою у цьому напрямі є інформаційно-психологічна безпека. Наприклад, Н.С. Уханова пропонує визначати інформаційно-психологічну безпеку як стан інформаційного середовища та умови життєдіяльності суспільства, які не сприяють порушенню цілісності, адаптивності функціонування і розвитку соціальних суб'єктів (окремої людини, групи, суспільства загалом) [18]. При цьому підкреслюється, що джерелами інформаційно-психологічної небезпеки можуть бути всі суб'єкти (від держави до міжособистісної взаємодії).

Порушення інформаційно-психологічної безпеки призводить до двох наслідків: 1) деградація форм відображення та структури потребової сфери, порушення психічного здоров'я, адекватного відображення світу та ставлення до нього; 2) зміна ціннісних орієнтацій та світогляду. Г.В. Грачев визначив інформаційно-психологічну безпеку як стан захищеності психіки від дії різноманітних інформаційних чинників, що перешкоджають або ускладнюють формування адекватної інформаційно-орієнтованої основи соціальної поведінки людини і загалом життєдіяльності у сучасному суспільстві [6].

У дослідженні І.О. Баєвої психологічна безпека розуміється як стан освітнього середовища, який є вільним від проявів психологічного насилля у взаємодії, сприяє задоволенню основних потреб в особистісно-довірчому спілкуванні та створює референтну значущість середовища [2]. І.О. Баєва доводить, що існують взаємозв'язки між показниками психологічної безпеки

освітнього середовища та характеристиками психологічного здоров'я його учасників, що позитивна динаміка показників психологічної безпеки освітнього середовища є умовою гармонізації психічного здоров'я суб'єктів освітнього процесу. Таким чином, результати її досліджень дали змогу емпірично підтвердити можливість розгляду психологічної безпеки як чинника психічного здоров'я.

Відповідає принципам класичної психології розуміння психологічної безпеки як стану суспільної свідомості, за якого суспільство загалом та кожна особистість сприймають наявну якість життя як адекватну та надійну, оскільки вона створює реальні можливості для задоволення природних та соціальних потреб громадян та дає підстави для впевненості у майбутньому. Соціально-психологічна безпека з такої методологічної позиції означає виконання соціальними інститутами своїх функцій із задоволення потреб, інтересів, досягнення цілей усього населення країни, фактично забезпечуючи якість життя та здоров'я людей [2; 5; 8; 9; 10; 16; 19]. На рівні локального середовища – це організація, де працює людина, її сім'я, найближче оточення. У більшості робіт основними критеріями для внутрішнього чинника психологічної безпеки виступає функціонування організму та психіки відповідно до норм, адаптивність функціонування, захищеність свідомості від змін її стану проти волі людини, для зовнішнього чинника – стан середовища, який є вільним від насилля.

Діапазон концептуальних уявлень про поняття психологічної безпеки з позиції принципів класичної раціональності знаходиться між двома полюсами: визнання жорсткої залежності, середовищної зумовленості психічної організації людини, з одного боку, і визнання внутрішніх змін, пов'язаних із критеріями фізичного, емоційного, інтелектуального, особистісного та соціального благополуччя, з іншого. У межах цих досліджень вивчаються аспекти, що відображують взаємозв'язки людини та навколишньої природної та соціальної дійсності, активна роль особистості у сприйнятті загрози і подоланні її, що свідчить про новий етап розроблення феномена психологічної безпеки науковими засобами неklasичної психології (предметом дослідження стають не прості стійкі системи, а складні саморегульовані системи). В.Є. Ключко зауважує, що перехід до неklasичної раціональності характеризується появою дослідницького інтересу до відносин між об'єктами, аналізу взаємозв'язків, встановлення принципів

суб'єктивності, розвитку, конструювання життя, інтересом до проектування феноменів, до явищ «тут і зараз» [11]. Автор вказує, що принцип взаємодії, ідея зворотного зв'язку у вигляді саморегуляції, яка забезпечує стійкість до умов зовнішнього середовища, дали змогу побачити у феномені психологічної безпеки результат взаємодії особистості та середовища, розглядати його як динамічний перехід системи зі стану небезпеки в стан безпеки, що опосередкований когнітивними, особистісними, поведінковими, діяльними характеристиками [11].

Об'єктом досліджень у неklasичній психології є складні системи, які представлені в їх структурно-рівневих та динамічних характеристиках, у зв'язку з чим визначальними критеріями і водночас умовами безпеки є цілісність, можливість розвитку, досягнення життєвих цілей. І.О. Баєва, орієнтуючись на принципи діяльносного та системного підходів у психології, вважає, що психологічну безпеку можна розглядати як інтегративний та багатомірний феномен: 1) як процес, тобто вона створюється щоразу знову, коли зустрічаються учасники соціального середовища; 2) стан, що забезпечує базову захищеність особистості та суспільства; 3) властивість особистості, яка характеризує її захищеність від деструктивних впливів та внутрішній ресурс протистояння (опірність) цим впливам [2].

Психологічна безпека на рівні особистості проявляється у різноманітності аспектів опірності та життєстійкості: переживання захищеності (незахищеності), наявність ресурсу опірності внутрішнім та зовнішнім деструктивним впливам, конкретні поведінкові акти, що сприяють або перешкоджають саморуйнуванню або конструктивному сталому розвитку [3; 5; 11; 12; 17; 19].

І.О. Баєва пропонує виділяти три рівні психологічної безпеки, що вказують на її зв'язок із психічним здоров'ям: 1) стан стабільної психологічної безпеки – опірність особистості до зовнішніх та внутрішніх впливів, що вказує на психічне здоров'я людини; 2) відсутність психологічної безпеки – схильність, зумовлена внутрішніми й зовнішніми факторами, до зривів у функціонуванні особистості, що проявляється в поведінці і діяльності, що призводять до зниження психічного здоров'я; 3) стан нестійкої психологічної безпеки – як можливість переходу в перший і другий стани під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів [2].

Інтегруючи ці аспекти, О.Ю. Зотова розуміє соціально-психологічну безпеку як стан особистості, за якого вона здатна задовольнити базові потреби в самозбере-

женні і сприйнятті власної (психологічної) захищеності в соціумі. Соціально-психологічна безпека регулює соціальну поведінку людини, дає змогу прийняти рішення на користь або проти самої безпеки, активізує і спрямовує захисну та перетворюючу діяльність людини [10].

Психологічна безпека вивчається як складний феномен, що має структурно-рівневу організацію. Психологічна безпека в контексті стійкості системи в умовах деструктивних впливів у процесі професійної діяльності розглядається як «інтегративне утворення, що відображає фізичну і психічну захищеність фахівців, сприйняття ними професійної діяльності як адекватної, надійної, безпечної, наявність у них ресурсу опірності зовнішнім і внутрішнім деструктивним впливам» [2]. Виділені основні структурні компоненти психологічної безпеки як інтегративного утворення: афективний (емоційна стійкість до негативних внутрішніх і зовнішніх впливів); когнітивний (загальна поінформованість про поняття «загроза», «небезпека», «насильство», а також способи виходу із ситуацій, що характеризуються цими поняттями); поведінковий (здатність планувати і здійснювати заходи для психологічної безпеки) [2].

Спираючись на принципи діяльносного та суб'єктного підходів, стан безпеки характеризується ймовірністю досягнення життєвих цілей, захищеністю цінностей, інтересів, позицій, ідеалів, з якими суб'єкт ототожнює своє життя, можливістю розвитку особистості (С.О. Богомаз [4], Н.О. Лизь [12], А.М. Сухов [16]).

Новою тенденцією в цих дослідженнях є звернення до особистісного змісту, що задає вектор спрямованості життєдіяльності до мислення як діяльності, що забезпечує осмислення, до готовності включитися в життєві труднощі, трансформуючи їх у нові власні можливості.

Суб'єктний напрям у психології, ідеї системного підходу з виділенням елементів системи і вивченням їх структурно-рівневих взаємозв'язків дали змогу розглянути людину як активного, самостійного діяча із забезпечення власної психологічної безпеки та створити багатомірні моделі психологічної безпеки. Прикладом багатомірної моделі може служити модель безпечної особистості Н.О. Лизь [12], що містить чотири елементи: 1) інтенційний аспект; 2) когнітивно-інструментальний аспект; 3) індивідуально-психологічний рівень; 4) духовно-моральний рівень. Перший і другий елементи відображають готовність до забезпечення безпеки, властиву суб'єктові безпеки, а третій і четвертий забезпе-

чують системну стійкість, властиву суб'єктові життя й розвитку.

Із позиції суб'єктно-діяльнісного підходу Т.В. Ексакусто та Н.А. Лизь не обмежуються розумінням психологічної безпеки як почуття, що базується на довірі до світу, людей, себе, а розглядають її як більш складне за структурою, динамічне й пов'язане з активністю самої людини, спрямованою не тільки на реалізацію базової (А. Маслоу) потреби в захищеності, але й потреби в саморозвитку, самореалізації [20]. Психологічна безпека представлена Т.В. Ексакусто і Ю.К. Дугановою в єдності трьох основних компонентів: когнітивного (представленого ставленням, усвідомленням, розумінням людиною наявних умов), афективного (пов'язаного з оцінкою, переживаннями, задоволеністю своєю безпекою) і поведінкового (пов'язаного з діями, активністю, що відображають змогу суб'єкта долати небезпечні, важкі життєві ситуації).

Збалансованість цих компонентів дає змогу суб'єктові в ситуаціях небезпеки зберігати цілісність, саморозвиватися, реалізовувати власні цілі й цінності в процесі життєдіяльності, тим самим долати несприятливі умови [20]. У розробці проблеми психологічної безпеки дослідники звертаються до необхідності цілісного аналізу соціокультурної ситуації, акцентуючи на психологічному аналізі середовища, в якому здійснюється розвиток і функціонування людини.

У рамках когнітивної концепції базових переконань особистості Р. Янов-Бульман запропонувала модель психологічної безпеки, в якій почуття безпеки засноване на трьох категоріях базових переконань, що становлять ядро нашого суб'єктивного світу: віра в те, що у світі більше добра, ніж зла (ставлення до навколишнього світу взагалі та ставлення до людей), переконання, що світ повний смислу, і переконання в цінності власного «Я» [21].

Почуття психологічної безпеки має суб'єктивне змістовне наповнення, що сприяє психічній стабільності людини і її успішності в житті, а також є важливою умовою особистісного розвитку [2; 4; 6; 10; 12; 14; 16]. Взаємодія людини і середовища в когнітивному підході опосередковує сформовану в результаті цієї взаємодії картину світу. Із системою когнітивних конструктів особистості, що стосуються оцінки реальних подій, власних здатностей до вирішення життєвих проблем, оцінки результативності своїх дій, тісно пов'язане конструктивне мислення [3; 4; 5; 9]. Конструктивність мислення є тим психологічним фактором, який належить до ефек-

тивних засобів взаємодії з навколишнім середовищем, подолання (копінгу) складних життєвих ситуацій, організації власного життя, життєздійснення, психологічної безпеки [5; 9; 14; 19].

Таким чином, можна зазначити нові тенденції в розробці проблеми психологічної безпеки. Дослідники підкреслюють, що негативний вплив (небезпека, труднощі, складності) діє не прямо, а лише «переломлюючись» через особистісні особливості людини, її уявлення, соціальні установки. Центром психологічної безпеки вважається суб'єкт як цілісна, активна, рефлексивна, відповідальна, здатна саморозвиватися і вирішувати життєві протиріччя інстанція.

Психологічна безпека починає розглядатися як «неврівноважений стан» (що має не статичний, а динамічний характер) як у внутрішньому просторі суб'єкта, так і в системі «людина – зовнішнє середовище», що дає йому змогу «працювати» не стільки на виживання, відпрацювання, адаптацію, скільки на самореалізацію і саморозвиток.

Значна увага у вирішенні проблеми психологічної безпеки приділяється ролі свідомості, конструктивності мислення. Однак у спробах пояснити ці тенденції в проблемі психологічної безпеки більшість авторів керується класичною парадигмальною установкою: вони використовують терміни «гомеостаз», «адаптація». У розумінні детермінант психологічної безпеки спіраються на поділ реальності на суб'єктивну та об'єктивну. Для дослідників, як і раніше, ситуація створюється, впливає, а людина адаптується. Ідеї врівноважування, прагнення до гомеостазу, якими керуються психологи, пояснюючи феномен психологічної безпеки, є проявом більш простих за складністю організації та низьких за рівнем функціонування систем. Дослідники виходять на розуміння феномена психологічної безпеки як проблеми цілісної людини і проблеми цілісності (стійкості) її буття в мінливому світі. Ці протиріччя виводять на завдання подолання дихотомії об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, на базі якої психологічна безпека розглядалася як врівноважений стан, зумовлений безпечними умовами середовища. Ці протиріччя вирішуються переходом на новий рівень наукової раціональності (постнекласичний), що дає змогу інтегрувати нові тенденції з позиції розвитку системного підходу. Ю.П. Зінченко вказує: «Саме системний підхід, що дає змогу аналізувати конкретні ситуації, позиції й цілі в комплексі всіх психологічних, соціально-економічних і екологічних факторів,

дозволяє по-новому підійти до розв'язання низки актуальних проблем психологічної безпеки» [8, с. 12].

На постнекласичному етапі увагу вчених привертають, перш за все, складні відкриті системи, що здатні до самоорганізації та саморозвитку. Ю.П. Зінченко підкреслює, що постнекласична раціональність – це спосіб наукового мислення, орієнтований на залежність пізнання від соціокультурного контексту, багатомірну наукову картину світу, коли типи раціональності не заперечують один одного, а ділять між собою сфери впливу, на синтез теоретичних і експериментальних досліджень, рефлексію ціннісних і значеннєвих контекстів людського буття, інтерес до прогресивної еволюції, пов'язаної з ускладненням систем, її становлення, вивчення складних, відкритих самоорганізуючих систем [8]. Спираючись на загальнопсихологічні теорії про системний підхід до аналізу явищ, Ю.П. Зінченко в контексті цієї моделі пропонує розуміти під психологічною безпекою системний феномен, що включає різні рівні діяльності суб'єкта і надсуб'єктної активності [8].

Людина як психологічна система містить суб'єктивний (образ світу) і діяльнісний (спосіб життя) компоненти, життєвий світ людини, яка є джерелом психологічних новоутворень, що забезпечують детермінацію, спрямованість і вибірковість життєдіяльності. І.О. Логінова підкреслює, що постійне розв'язання протиріччя між образом світу та способом життя забезпечує утворення більш складних форм організації, зміст яких визначено цінностями людей. Самоорганізація проявляє себе в процесах активного творення образу життя, що передбачає процес постійного переструктурування образу світу. Відповідно до описаних тенденцій психологічна безпека може розглядатися як системно-динамічний феномен, що визначає самоорганізацію відкритої психологічної системи при переході її від стану небезпеки до безпеки.

Висновки з проведеного дослідження.

Спираючись на зміни наукової парадигми, систематизовано різні уявлення про психологічну безпеку відповідно до логіки руху наукового пізнання. У рамках класичного типу раціональності під психологічною безпекою розуміється стан середовища, вільний від загрозливих впливів (негативний інформаційно-психологічний вплив, маніпулювання тощо), або захищеність від негативного впливу, стійкість, адаптивність функціонування, позитивне самовідчуття людини, її емоційне, інтелектуальне, особистісне й соціальне благополуччя в конкретних умовах життя. На некласичному етапі

науки принцип взаємодії, ідея зворотного зв'язку у вигляді саморегуляції, що забезпечує стійкість до умов зовнішнього середовища, дали змогу побачити у феномені психологічної безпеки результат взаємодії особистості і середовища, розглядати його як динамічний процес, опосередкований когнітивними, особистісними, поведінковими, діяльнісними характеристиками. У постнекласичному підході обґрунтовується можливість вивчення психологічної безпеки з позиції системного підходу. Вивчення людини як відкритої системи дає змогу розглядати психологічну безпеку як системно-динамічний феномен, що визначає саморозвиток та самоорганізацію відкритої психологічної системи при переході її від стану небезпеки до стану безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. М.: Смысл, 2001. 416 с.
2. Баева И.А. Психологическая безопасность в образовании. СПб.: Союз, 2002. 270 с.
3. Беляева П.И. Психологическая безопасность личности младшего школьника и образовательная среда. Психология обучения. 2012. № 8. С. 113–121.
4. Богомаз С.А. Психологическая безопасность и ее измерение с помощью «Шкалы базисных убеждений» / С.А. Богомаз, А.Г. Гладких. Вестник Томского государственного университета. 2009. № 318. С. 191–194.
5. Варданын Ю.В. Субъектная и компетентностная обусловленность развития психологической безопасности в системе образования / Ю.В. Варданын, Е.Н. Руськина. Интеграция образования. 2011. № 1. С. 79–82.
6. Грачев Г.В. Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита. М.: ПЕР СЭ, 2003. 304 с.
7. Дмитриевский В.А. Психологическая безопасность в учебных заведениях. М.: Изд-во Педагогическое общество России, 2002. 202 с.
8. Зинченко Ю.П. Методологические основы психологии безопасности. Национальный психологический журнал. 2011. № 2. С. 11–14.
9. Знаков В.В. Субъект, личность и психология человеческого бытия / под ред. В.В. Знакова, З.И. Рябикиной. М.: ИП РАН, 2004. 384 с.
10. Зотова О.Ю. Концептуальные представления о социально-психологической безопасности личности. Ученые записки Российского государственного социального университета. 2010. № 11. С. 129–136.
11. Ключко В.Е. Постнеклассическая наука и проблема объяснения в психологии. Методология и история психологии. 2008. Т. 3, № 1. С. 165–178.
12. Лызь Н.А. Модельные представления о безопасной личности. Известия ТРТУ. 2005. № 7 (51). С. 21–25.
13. Митина Л.М. Психологическая безопасность учащихся в системе взаимодействия «учитель-ученик» / Л.М. Митина, В.Н. Барцевич. Теоретическая и экспериментальная психология. 2012. Т. 5, № 2. С. 37–47.

14. Писарь О.В. Исследования информационно-психологической безопасности личности в зарубежной и отечественной психологии / О.В. Писарь, Э.Ю. Ребрик. Альманах современной науки и образования. 2012. № 2. С. 104–109.

15. Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различия. Постнеклассика: философия, наука, культура: коллективная монография / под ред. Л.П. Киященко, В.С. Степина. СПб., 2009. С. 249–295.

16. Сухов А.Н. Социальная психология безопасности: учебное пособие. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 256 с.

17. Уфимцев Ю.С. Информационная безопасность / Ю.С. Уфимцев, Е.А. Ерофеев. М.: Изд-во «Экзамен», 2003. 560 с.

18. Уханова Н.С. Інформаційно-психологічна безпека особистості, суспільства та держави. Правова інформатика. 2013. № 3. С. 91–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_3_14.

19. Харченко А.С. Психологічна безпека особистості викладача вишу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. Вип. 2(2). С. 443–450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2%282%29_52.

20. Эксакусто Т.В. Психологическая безопасность в проблемном поле психологии / Т.В. Эксакусто, Н.А. Лызь. Сибирский психологический журнал. 2010. № 37. С. 86–91.

21. Janoff-Bulman R. The world assumptions scale. Measurement of Stress, Trauma and Adaptation. Lutherville, MD: Sidran Press. 1996.

УДК 316.62:316.483:316.356.2

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ НА ЕТАПІ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Волошок О.В., к. психол. н., доцент кафедри психології
Львівський національний університет імені Івана Франка

Подобівський В.М., студент
гуманітарно-природничого факультету
Інститут післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті проаналізовано теоретичні підходи до феномена конфлікту у молодій сім'ї. Виявлено взаємозв'язки між стилями поведінки у конфлікті та рисами характеру, особливостями комунікації молодого подружжя. Розкрито відмінності між сім'ями з різним подружнім стажем та за статевою ознакою.

Ключові слова: *конфлікт, молода сім'я, стиль поведінки у конфлікті, розуміння, емоційне тяжіння, авторитетність.*

В статье проанализированы теоретические подходы к феномену конфликта в молодой семье. Определены взаимосвязи между стилями поведения в конфликте и чертами характера, особенностями коммуникации в браке. Раскрыты отличия между семьями с разным стажем брака и по половой принадлежности.

Ключевые слова: *конфликт, молодая семья, стиль поведения в конфликте, понимание, эмоциональное притяжение, авторитетность.*

Voloshok O.V., Podobivskij V.M. FEATURES OF STYLE OF BEHAVIOR IN CONFLICT IN THE STAGE OF YOUNG FAMILY

The article analyses the theoretical approaches to the conflict phenomenon in the young family. Relationships between the styles of behavior in the conflict and features of character, communication of the young spouses are revealed. Differences between families with different marital status and sex are revealed.

Key words: *conflict, young family, style of behavior in conflict, understanding, emotional attraction, authority.*

Постановка проблеми. Такі негативні явища повсякденного життя, як відсутність правових гарантій, соціальна й політична нестабільність, невизначеність майбутнього в умовах політичної, економічної та соціальної кризи в Україні, негативно позначаються на сім'ї. Наслідком такої ситуації є різке зниження адаптивних можливостей

сім'ї, виникають конфлікти, зростає сімейна дисфункційність.

Значна кількість подружніх пар відмовляється від вирішення проблем, що виникають, вважаючи розлучення найкращим виходом із будь-якого конфлікту. За даними державної служби статистики України, у 2016 р. було зареєстровано понад 229 ти-